

«СИГНАЛ» В ОПЕРАТИВНІЙ РОБОТІ: ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АРХАЇЗМ ЧИ ОБҐРУНТОВАНИЙ ПРОФЕСІЙНИЙ СЛЕНГ?

“SIGNAL” IN OPERATIVE WORK: TERMINOLOGICAL ARCHAISM OR REASONABLE PROFESSIONAL SLANG?

Гнетнев М.К., к.ю.н., доцент,
професор кафедри спеціальних дисциплін

Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Прокопченко Т.Л., начальник відділу організації оперативно-розшукової діяльності

Головний оперативно-розшуковий відділ 2 прикордонного загону Державної прикордонної служби України

Стаття присвячена огляду такого поняття в оперативно-розшуковій діяльності та контррозвідувальній діяльності, як «сигнал».

Співавтори здійснили пошук відповіді на запитання, чи є «сигнал» архаїчним застарілим терміном, який вийшов із ужитку правохоронцями та правозастосовниками, або ж він є обґрунтованим і актуальним терміном у професійному слензі.

Авторами обґрунтовується актуальність питання, обраного для вивчення. Наголошується, що на сьогоднішній день воно додатково актуалізовано зобов'язувальними настановами частини п'ятої статті 35 Закону України «Про правотворчу діяльність», які приписують створити Єдиний глосарій правових термінів, а також Положенням про Єдиний глосарій правових термінів, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України.

Розкривається термінологічна природа поняття «сигнал» через призму загального вчення формальної логіки про поняття та дефініції понять.

Аналізується зміст поняття «сигнал» та його розуміння в українській мові, а також у приписах нормативно-правових актів України. Наведено відповідні приклади.

Спираючись на власний практичний досвід у царині правозастосування взагалі та здійснення оперативно-розшукової діяльності зокрема, автори виділяють основні ознаки «сигналу» в сприйнятті оперативних співробітників. Наголошується, що це може бути як оперативно-значима подія, що відображає сукупність фактичних ознак протиправної діяльності, так і сама первинна інформація про готування або вчинення кримінального правопорушення. Виокремлено джерела отримання такої інформації та її види як у мирний час, так і під час виконання завдань щодо відсічі збройній агресії російської федерації проти України, а також здійснення стабілізаційних заходів на звільнених територіях.

Із використанням логічних прийомів порівняння та аналогії здійснено співставлення таких правових термінів як «юридичний факт» і «оперативно-значимий факт».

Виділено суттєві ознаки «сигналу», які розкривають його внутрішню природу й дозволяють відмежувати це поняття від суміжних понять. Серед них: спонукальний аспект, інформативний аспект, юридико-правовий аспект, оперативний аспект.

Зроблено відповідні висновки та окреслено перспективи подальших досліджень у цій царині.

Ключові слова: оперативно-розшукова діяльність, контррозвідувальна діяльність, законотворча діяльність, термінологія.

The article is devoted to the review of such a concept as «signal» in operative-search activity and counter-intelligence activity.

The co-authors sought to answer the question of whether «signal» is an archaic outdated term that has fallen out of use by law enforcement officers, or whether it is a valid and relevant term in professional slang.

The authors justify the relevance of the issue chosen for study. It is emphasized that today it is additionally updated by the Law of Ukraine «On Law-Making Activity» and the Regulation on the Unified Glossary of Legal Terms, approved by a resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine.

The terminological nature of the concept of «signal» is revealed through the prism of the general teaching of formal logic about concepts and definitions of concepts.

The content of the concept of «signal» and its understanding in the Ukrainian language, as well as in the prescriptions of the normative legal acts of Ukraine, are analyzed. Relevant examples are given.

Based on their own practical experience in the field of law enforcement in general and the implementation of operative and investigative activities in particular, the authors highlight the main signs of a «signal» in the perception of operational employees. It is emphasized that this can be both an operationally significant event that reflects a set of actual signs of illegal activity, and the very primary information about the preparation or commission of a criminal offense. The sources of obtaining such information and its types are singled out both in peacetime and during the performance of tasks related to repelling the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine, as well as the implementation of stabilization measures in the liberated territories.

With the use of logical methods of comparison and analogy, a comparison of such legal terms as «legal fact» and «operative significant fact» was made.

The essential features of the «signal» are highlighted, which reveal its inner nature and make it possible to distinguish this concept from related concepts. Among them: motivational aspect, informative aspect, juridical and legal aspect, operational aspect.

Appropriate conclusions were drawn and prospects for further research in this area were outlined.

Key words: operative-search activity, counter-intelligence activity, law-making activity, terminology.

Нерідко під час спілкування з оперативними працівниками, загалом у професійному середовищі оперативників, передивляючись фільми про оперативну роботу, можна почути вираз «отримано сигнал» або просто термін «сигнал». Ба більше, цей термін нерідко фігурує у спеціалізованій літературі совєтського періоду, на яку сьогодні не рекомендовано посилається. Додаткової актуалізації питання, пов'язані з визначенням місця даного поняття в термінологічному масиві правоохоронної та правозастосовчої діяльності, набувають у світлі зобов'язувальних настанов частини п'ятої статті 35 Закону України «Про правотворчу діяльність», які приписують створити Єдиний глосарій правових термінів [11], а також – у результа-

тах нормотворчої реакції на ці вимоги законодавця з боку Кабінету Міністрів України, який своєю постановою затвердив Положення про Єдиний глосарій правових термінів [12].

Задля справедливості маємо відзначити, що питання сигналів або сигнальної інформації частково розкривалося в роботах, присвячених формам і методам оперативно-розшукової діяльності, формам і методам контррозвідувальної діяльності, перевірочній роботі оперативних підрозділів, у тому числі в роботах С. А. Басалика [1; 5], В. О. Білецького [2], В.А. Волошина [5], М. К. Гнетнева [5], О. С. Кіреєвої [6], В. М. Матняка [1; 6], Ю. А. Оверченка [6], В. В. Тищука [14] та інших учених.

Так, що ж таке «сигнал» і, яке його місце в оперативній лексиці?

Для того, щоб розібратися в даному питанні, пригадаємо загальні положення щодо «поняття» та категорії, яка розкриває його зміст – «дефініції». Поняття – це форма мислення, яка відображає певні ознаки предмета або явища. Більшість спеціалістів сходяться на думці, що це – сукупність не всіх, а лише суттєвих (істотних) ознак [7, с. 131; 8, с. 33; 9, с. 27; 15, с. 56]. Отже, саме сукупність вказаних ознак і повинна утворити дефініцію. Дуже часто й окремі дослідники, і законодавець формулюють великі за обсягом визначення, куди намагаються включити велику кількість ознак. Разом із тим, і ми на цьому наголошували у своїх попередніх роботах, велика кількість ознак робить дефініцію складною для розуміння та використання. Тому визначення доцільно робити чітким, але, водночас, таким, що відображає властивості об'єкта пізнання, за допомогою яких його можна відокремити від однорідних, суміжних із ним об'єктів або явищ [4, с. 81–82]. Крім цього, вибудовувати набір ознак, які складатимуть дефініцію якогось явища, можна, спираючись на вже наявні словесні формули, які відображають його сприйняття в навколишньому світі. І такими формулами, безумовно, є тлумачення поняття (як певних слів або термінів) у мові.

Отже, відповідно до Великого тлумачного словника української мови, сигнал це:

1) зоровий або слуховий умовний знак для передачі якого-небудь повідомлення, розпорядження, команди і таке інше; у переносному значенні – дія, подія, що стає поштовхом, стимулом до початку чого-небудь, закликом до чогось;

2) попередження, повідомлення про те (переважно небажане), що відбувається або може відбутися;

3) вияв функціонування чогось, що викликає відповідну реакцію якого-небудь приладу або організму;

4) пристрій на автомобілі, мотоциклі і таке інше для звукової сигналізації;

5) матеріальний носій інформації; елементарний двійковий сигнал – носій одного біта інформації (звідси похідні: аналоговий сигнал, анізохронний сигнал, вхідний сигнал, двійковий сигнал, дискретний сигнал, ізохронний сигнал, кодовий сигнал, модульований сигнал, модульований сигнал, приведений сигнал, сигнал керування, сигнал синхронізації, сигнал стимуляції, цифровий сигнал);

6) електричний імпульс, що надходить від сенсорів, датчиків різного типу на вимірювальні або керуючі прилади [3, с. 1312].

Пошукова машина офіційного вебпорталу парламенту України в розділі «термінологія законодавства» (по суті даний розділ – це існуючий наразі праобраз майбутнього Єдиного глосарію правових термінів) на запит «сигнал» видає вісімдесят п'ять термінів, які або цілковито складаються з цього слова, або ж воно є частиною терміну (наприклад, «сигнал лиха», «сигнал керування», «сигнал, поданий за допомогою рук», «поізнні сигнали», «позивний сигнал», «короткий сигнал» тощо), чи частиною іншого слова (наприклад, «канал сигналізації», «кабель-сигнальне зв'язування» тощо) [13].

У, так би мовити, чистому вигляді портал Верховної Ради України видає нам десять позицій із терміном «сигнал»:

– умовний видимий чи звуковий знак, за допомогою якого подається певний наказ (наказ Мінтрансу України «Про затвердження Правил технічної експлуатації залізниць України» від 20.12.1996 № 411 – чинний нормативно-правовий акт; наказ Мінтрансу України «Про затвердження Правил технічної експлуатації міжгалузевого промислового залізничного транспорту України» від 27.11.2000 № 654 – нормативно-правовий акт утратив чинність; наказ Мінтрансзв'язку України «Про затвердження Правил технічної експлуатації міжгалузевого промислового залізничного транспорту України» від 01.10.2009 № 1014 – чинний нормативно-правовий акт; наказ Мінпромполітики «Про затвердження Правил технічної експлуатації залізничного транспорту промислових підприємств» від 15.02.2010 № 70 – чинний норма-

тивно-правовий акт; наказ Мінтрансзв'язку України «Про затвердження Порядку розслідування транспортних подій на підприємствах міжгалузевого промислового залізничного транспорту України, що належать до сфери управління Міністерства транспорту та зв'язку України» від 01.03.2010 № 113 – чинний нормативно-правовий акт);

– умовний видимий знак або звуковий сигнал, за допомогою якого передається певний наказ (розпорядження) (наказ Мінтрансу України «Про затвердження нормативно-правових актів з питань безпеки руху на метрополітенах України» від 04.11.2003 № 854 – чинний нормативно-правовий акт, у першій своїй редакції містив таке саме визначення, як наведено нами вище);

– інформація про можливий причинно-наслідковий зв'язок між побічним явищем та приймання лікарського засобу, про який раніше не було нічого відомо або відомості були недостатні (коли таких сигналів більше одного – інформація якісна, а подія серйозна), яка подається в Центр та замовнику лікарем за встановленою ціною Інструкцією формою (наказ МОЗ України «Про затвердження Інструкції про здійснення нагляду за побічними реакціями/діями лікарських засобів» від 19.12.2000 № 347 – нормативно-правовий акт утратив чинність);

– інформація, що походить з одного або декількох джерел (у тому числі спостережень і досліджень), яка свідчить про виявлений новий потенційний зв'язок або новий аспект відомого зв'язку між лікарським засобом, вакциною, туберкульозом і явищем або сукупністю взаємопов'язаних явищ, як несприятливих, так і сприятливих, і яка вважається достатньою достовірною, щоб обґрунтувати її перевірку (наказ МОЗ України «Про затвердження Порядку здійснення фармаконагляду» від 27.12.2006 № 898 – чинний нормативно-правовий акт; наказ МОЗ України «Про внесення змін до деяких наказів Міністерства охорони здоров'я України» від 26.09.2016 № 996 – чинний нормативно-правовий акт);

– інформація з одного або більше джерел, включаючи спостереження та експерименти, що говорить про потенційно новий причинно-наслідковий зв'язок або новий аспект відомого причинно-наслідкового зв'язку між застосуванням та побічною реакцією на ветеринарний лікарський засіб (далі – побічна реакція) або низкою побічних реакцій, що вважається достатньою для обґрунтування подальшого дослідження можливого взаємозв'язку (наказ Мінагрополітики «Вимоги належної практики фармакологічного нагляду щодо ветеринарних лікарських засобів» від 20.07.2023 № 1397 – чинний нормативно-правовий акт).

Як бачимо, законодавство містить визначення «сигналу» переважно в транспортній або фармакологічній царині й застосування його через призму аналогії в сфері оперативної роботи спеціально уповноважених державних органів створить недопустимі викривлення.

Водночас, із вищеведеного цінними є викладки з Великого тлумачного словника української мови, із яких можна констатувати, що сприйняття поняття «сигнал» у оперативній роботі найбільше відповідає першому, але не основному, а переносному значенню, наведеному в ньому: дія, подія, що стає поштовхом, стимулом до початку чого-небудь, закликом до чогось; а також – другому значенню: попередження, повідомлення про те (переважно небажане), що відбувається або може відбутися.

Дійсно, здійснюючи роботу в рамках добірки з перевірки сигнальної інформації, оперативник підспудно сприймає «сигнал» як якусь певну первинну інформацію, що свідчить про готування до вчинення або ж про вже закінчене кримінальне правопорушення. Крім того, така інформація може розкривати чи деталізувати певні події або факти, які становлять оперативний інтерес. По суті, отримання такої первинної сигнальної інформації є основним завданням, яке розв'язується оперативним співробітником під час оперативного (ініціативного) пошуку або контррозвідального пошуку. Сама ж інформація стає своєрідним поштовхом або стимулом для подальшої перевірки та, відповідно, застосування відповідних алгоритмів документування, запобігання та протидії.

Джерелами, від яких такі відомості отримуються, можуть бути конфіденти або ж якісь інші суб'єкти, у тому числі установи, підприємства, організації, їхні службові особи або окремі громадяни. Також це можуть бути певні результати інтелектуальної діяльності оперативника, отримані внаслідок вивчення та аналізу обліків, баз даних, соціальних мереж, тематичних публіків або форумів, телеграм-каналів; ознайомлення з інформуваннями, довідками, зведеннями, іншими документами.

У мирний час у більшості випадків сигнальна інформація, на вивчення якої орієнтуються співробітники оперативного-розшукових підрозділів Держприкордонслужби, складається з:

– неперевіраних даних про ознаки протиправної діяльності нестворених осіб (переважно на державному кордоні та в прикордонні);

– неперевіраних даних про ознаки протиправної діяльності в діяннях конкретних осіб (зазвичай тут мається на увазі діяльність на стадії виявлення умислу або на стадії готування до вчинення кримінального правопорушення);

– неперевіраних даних про факти протиправної діяльності в діяннях конкретних осіб (тут же, на відміну від інформації про ознаки протиправної діяльності, йдеться про відомості, які дозволяють вести мову мінімум про стадію закінченого чи незакінченого замаху, або ж про закінчене кримінальне правопорушення);

– перевіреної в ході оперативного (ініціативного) пошуку на достовірність інформації про можливу участь конкретних осіб у протиправній діяльності.

Під час виконання завдань щодо відсічі збройній агресії, а також здійснення стабілізаційних заходів на звільнених територіях, до вказаного масиву додається як перевірена, так і неперевірена інформація про можливу підривну (розвдувально-підривну) діяльність противника.

Для подальшого описання сигналу, хочемо нагадати такий правовий термін, як «юридичний факт», тобто певна обставина, умова, ситуація або подія, яка тягне за собою виникнення, зміну або припинення прав і обов'язків (або ж виникнення, зміну або припинення правових відносин). За аналогією у царині оперативного-розшукової діяльності можна використати термін «оперативно-значимий факт», тобто певна обставина, яка свідчить про можливу протиправну діяльність і, у силу цього, створює обов'язок для оперативного працівника діяти в межах своїх службових повноважень. Такі дії, як зміст службового обов'язку, повинні виразитися в застосуванні специфічних форм і методів протидії злочинності або недопущення вчинення суспільно небезпечних діянь і, відповідно, недопущення настання суспільно небезпечних наслідків або їх мінімізації.

Тобто, термін «сигнал» у професійному слензі має, перш за все, спонукальну природу та, із одного боку, опи-

сує оперативно-значимий факт, який відображає ознаки протиправної діяльності, а з іншого – змушує правоохоронця протидіяти правопорушникам.

Наступною не менш важливою складовою у внутрішній природі сигналу є його інформативність, бо тільки значима ґрунтовна інформація спонукатиме правоохоронні органи до адекватної реакції. Якраз поєднання інформаційного та спонукального аспекту вирізняє саме сигнальну інформацію з масиву оперативної інформації (або ж інформації, отриманої оперативним шляхом). Оцінка ж такої інформації для визначення подальшого алгоритму реагування на неї, у Держприкордонслужбі здійснюється, у тому числі, із застосуванням «методу 4x4» [10].

Через те, що сигнальна інформація в абсолютній більшості випадків вказує на можливу протиправну діяльність (хоча ми ніколи не виключаємо з роботи й виправдовувальну версію), очевидним є юридико-правовий аспект сигналу. Він виражається в створенні підвалин для оцінки діянь особи через призму галузей законодавства про відповідальність (у більшості випадків – кримінального законодавства). Крім цього, робота сил і засобів оперативного-розшукової діяльності із подальшої перевірки та оцінки сигнальної інформації, хоча і є допроцесуальною діяльністю, утім вона чітко регламентована на рівні Конституції України, законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів.

У свою чергу, допроцесуальний характер діяльності правоохоронних органів під час роботи за сигналами обумовлює ще один аспект цього явища – оперативний. Він включає превентивну роль в рамках цієї роботи, а також використання специфічних форм і методів діяльності. Водночас, як ми вже зазначили вище, як отримання (видобування), так і подальша перевірка сигнальної інформації здійснюється, переважно, у межах оперативного (ініціативного) пошуку або контррозвідального пошуку, що, у свою чергу, обмежує методичний інструментарій оперативного працівника.

Отже, підбиваючи підсумок, можемо зазначити, що поняття «сигнал» у діяльності оперативних підрозділів жодним чином не є застарілою конструкцією, яка вийшла з ужитку. Також здійснений нами короткий огляд цього поняття засвідчує, що це не просто термін професійного сленгу, а актуальна категорія з глибокою обґрунтованою структурою, яка охоплює як оперативно-значиму подію, що відображає сукупність фактичних ознак протиправної діяльності, так і сама первинна інформація про готування або вчинення кримінального правопорушення.

Із вищевикладеного буквально просяться на поверхню й перспективні напрями подальшого наукового пошуку в цій царині. Серед них: виділення та обґрунтування класифікацій сигналів; їхня детальна структура; тактичні прийоми оперативної роботи щодо їхньої оцінки та перевірки тощо.

ЛІТЕРАТУРА

- Басалик С. А., Матняк В. М. Аспекти та сутність оперативного пошуку в оперативно-розшуковій діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал* : електрон. наук. фах. вид. 2023. № 11. С. 449–451.
- Білецький В. О., Матняк В. М. Профайлінг як превентивна технологія у запобіганні злочинам на державному кордоні України. *Юридичний науковий електронний журнал* : електрон. наук. фах. вид. 2023. № 10. С. 531–533.
- Великий тлумачний словник сучасної української мови / голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
- Гнетнев М. К. Кримінальна відповідальність за сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності : монографія. Луганськ : ТОВ «Віртуальна реальність», 2009. 310 с.
- Гнетнев М. К., Басалик С. А., Волошин В. А. Перевірочна робота оперативного-розшукових підрозділів Держприкордонслужби в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал* : електрон. наук. фах. вид. 2023. № 7. С. 417–420.
- Кіреєва О. С., Матняк В. М., Оверченко Ю. А. Використання результатів оперативного (ініціативного) пошуку у виявленні ознак протиправної діяльності на державному кордоні. *Наукові інновації та передові технології. Серія «Управління та адміністрування», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»*. 2023. № 10(24). С. 275–288.
- Конверський А. Є. Логіка (традиційна та сучасна) : підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 536 с.
- Логіка : підручник / О. М. Юркевич, С. В. Качурова, О. П. Невельська-Гордєєва та ін. Харків : Право, 2022. 220 с.
- Орендарчук Г. О. Логіка : навчальний посібник для студентів економічних та юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Тернопіль : Астон, 2008. 272 с.
- Про затвердження Інструкції про порядок оцінки інформації за методом 4x4 : наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України від 19 січня 2008 року № 44. Київ : АДПСУ, 2008. 12 с.
- Про правотворчу діяльність : Закон України від 24 серпня 2023 року № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text> (дата звернення 29.05.2024).
- Про функціонування Єдиного глосарія правових термінів : постанова Кабінету Міністрів України від 17 травня 2024 року № 577. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-funkcionuvannia-iedynoho-hlosariia-pravovoykh-s577170524> (дата звернення 29.05.2024).
- Сигнал : пошук у назвах термінів. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term?find=1&text=%D1%81%D0%B8%D0%B3%D0%BD%D0%B0%D0%BB> (дата звернення 29.05.2024).
- Тищук В. В. Стаття на спеціальну тему. *Науково-практичний журнал МВС України «Вісник обміну досвідом»*. 2023. № 1 (233). С. 109–139.
- Шепетяк О. М. Логіка : підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Фенікс, 2015. 256 с.